

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres van de Redactie: Ds. H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Psalm 91 - Ook een psalm van Mozes?

(slot)

Herhaalde geloofsbelijdenis

Vs 9a *Ja, waarlijk, gij HERE zijt mijn toevlucht!*

In prachtige beelden, ontleend aan Israël's omgeving, heeft de dichter — Mozes? — de verlossing uit Egypte geschilderd.

Deze lofzang brengt Israël op zijn beurt tot een herhaalde afhankelijkheidsbetuiging. Kort en krachtig herhaalt het zijn geloofsbelijdenis, maar nu tegelijk als een conclusie en bevestiging n.a.v. hetgeen in vs. 3-8 naar voren is gebracht.

Weer — we attenderen er alvast even op — gebruikte Israël hier de naam Jahweh, i.t.t. vs. 9b Mozes: „de Almachtige” (vgl. ook vs 1 met vs 2). Hij, Jahweh, heeft zich aan Israël openbaar in zijn majestueuze heilswerken.

Opnieuw neemt Mozes het woord:

Vs 9b *Den Allerhoogste stelt gij (dus bij dezen) tot uw schutse . . .*

Tot tweemaal toe heeft Israël volmondig zijn vertrouwen in Jahweh uitgesproken. Daarop grijpt Mozes nu terug, en sprak hij eerst (vs 3-8) over het verleden der verlossing uit Egypte, nu voegt hij daaraan toe Gods beloften inzake bewaring in de toekomst (vs 10-1), gedurende de woestijnreis.

B. *De bewaring in de woestijn (vs 10—16)*

Vs 10 *. . . geen onheil zal u treffen, en geen plaag zal uw tent naderen;*

De tegenstelling met het voorgaande is duidelijk. Had de HERE tot Mozes gezegd (Ex. 11 : 1): nog één plaag (de tiende reeds!) zal Ik over Farao en over Egypte brengen — tot Israël laat Hij zeggen: geen onheil zal u treffen, geen plaag (hetzelfde woord als in Ex. 11 : 1) zal uw tent naderen. Uw tent — dat was immers Israël's woning uitgerekend in de woestijn?

Ja meer nog: zond de HERE tegen de Egyptenaren „zijn brandende toorn . . . een schare van verderfengelen” (Ps. 78 : 49), Israël zal onderweg de bescherming van Gods hemelse heerscharen ondervinden:

Vs 11 *want Hij zal aangaande u Zijn engelen gebieden, dat zij u behoeden op heel uw tocht*

Hier is dus metterdaad sprake van „beschermengelen”, zij het voor héél het volk van God samen en dan nog in déze bepaalde historische situatie en krachtens een uitdrukkelijke belofte van God. Maar wat een veelbelovend perspectief voor dit kleine volkje, dat ogenschijnlijk onbeschermd heel de woestijn door — en Kanaän binnen moet trekken.

Intussen wordt eens te meer duidelijk, hoe misplaatst het beroep van satan was op dit bijbelwoord, bij Jezus' verzoeking op de „tinnen des tempels”. Het lijkt ons niet onaannemelijk, dat er een zekere opzettelijke overeenkomst in situatie bestaat, tussen Jezus' verzoeking in de woestijn en Israël's veertigjarige

woestijntocht naar Kanaän o.l.v. Mozes. In die richting zou ook kunnen wijzen, dat Christus zich naar het schijnt alle keren beroept op een woord der HEREN, zoals dat gesproken is door Mozes, de profeet Gods, t.w. Deut. 8 : 3; 6 : 16 (vgl. 10 : 20) en 6 : 13. Indien nu Ps. 91 een lied van Mozes uit de tijd van de woestijntocht mocht zijn, dan zou dus ook satan met zijn citaat uit Ps. 91 : 11, 12 in dezelfde „sfeer” zijn gebleven: op zijn beurt beroept hij zich ook op een woord des HEREN, gesproken door Mozes, de man Gods.

Wat de taak der engelen is, wordt in het volgende vs beschreven:

Vs 12 *op de handen zullen zij u dragen, opdat gij uw voet niet aan een steen stoot.*

Een waardevolle belofte voor een volk, dat met vrouwen en kinderen en door dwangarbeid afgematte mannen die lange en gevaarlijke tocht naar Kanaän moet maken,

E. R. Postma

dwars door de bergachtige (Sinai!) woestijn. Op de amper begaanbare wegen kan het struikelen over of het loslaten van een steen noodlottig blijken en een dodelijke val in de afgrond tengevolge hebben. Maar de engelen hebben hun instructie! En zo zal Israël de tocht veilig kunnen volbrengen (vgl. Jes. 63 : 13b). Een soortgelijke belofte ontvangt Israël later weer met het oog op de terugtocht uit Babel, Jes. 40 : 31.

Vs 13 *Op leeuw en adder zult gij treden, jongen leeuw en slang zult gij vertrappen.*

Er zijn nog meer „gevaren van de weg”: daar zijn de leeuwen, die hun leger hebben in de bergen; de slangen, die sissend vanachter elk rotsblok tevoorschijn kunnen schieten, giftige slangen: Num. 21 : 4-9, Deut. 8 : 15. Ook hiervoor zal Israël niet behoeven te vrezen. God effent zo nodig de wegen en houdt het wild gedierte in toom, wanneer Hij zijn volk doortocht verleent naar het beloofde land. De hemelse heerscharen vormen een veilig geleide!

Vs 14 *Omdat hij Mij zeer bemint, zal Ik hem bevrijden; Ik zal hem beschutten, omdat hij Mijn Naam kent.*

Vanaf dit vers wordt de HERE sprekend ingevoerd. Dat is niet ongebruikelijk in de psalmen evenmin als een dergelijke rechtstreekse Godsspraak bevreemdend is in de mond van een profeet. Dat is Mozes: Deut. 34 : 10.

De woordkeus in deze Godsspraak is veelzeggend. Israël's houding tegenover de HERE wordt gekarakteriseerd als een „zeer

beminnen”. Dat woord gebruikt de bijbel ook van een man, die een vrouw liefheeft, aanhangt (Gen. 34 : 8, Deut. 21 : 11). Zelfs wordt het gebezigd van Gods houding tegenover Israël, zijn uitverkoren volk (Deut. 7 : 7; 10 : 15). Daar kunnen we het het best omschrijven met „Gods zich in liefde verbinden aan Israël”, temeer daar het ziet op het moment waarop Hij Israël uitkoos uit de volkeren. Het doet denken aan Gods verbond met Israël.

Omgekeerd kunnen we in Ps. 91 : 14 het woord het beste weergeven met „Israël's zich in liefde verbinden aan God”. Daarbij kunnen we eveneens denken aan de verbondssluiting op Sinai. Dáár is een band gelegd, de band der liefde. Zo heeft de HERE Zelf de verbondssluiting „ervaren”: Ik gedenk de genegenheid van uw jeugd, de liefde van uw bruidstijd, toen gij Mij gevolgd waart in de woestijn, in onbezaaid land, Jer. 2 : 2. De verbondssluiting op de Sinai wordt van beide „partijen” gekarakteriseerd als een liefdesdaad.

Een en ander vindt bevestiging in de tweede helft van vs 14: . . . omdat hij mijn Naam kent. Want „kennen” betekent niet: er wel eens van gehoord hebben; het is een woord dat óók gebruikt wordt voor de gemeenschap der liefde.

Hiér is het ogenblik gekomen om terug te grijpen op Israël's herhaalde afhankelijkheidsbetuiging, vs 2 en 9a!

Had Mozes gesproken van „de Allerhoogste” en „de Almachtige”, namen die men eventueel ook nog wel aan een andere (af)god zou kunnen geven, Israël heeft één en andermaal heel nadrukkelijk beleden: Jahweh, de HERE!

Met déze naam had God zich bij de verlossing uit Egypte aan Israël bekend gemaakt. Het is met déze HERE, dat Israël zich verbonden weet, Ex. 19 : 1-8, de verbondssluiting op de Sinai. Het is déze naam, die prijkt boven het verbondsstatuut: Ik ben Jahweh, uw God, die u uit Egypte heb verlost, Ex. 20 : 2.

Israël kent deze naam nu, weet wat de inhoud ervan is. En het bekend die naam, belijdt hem uitdrukkelijk en met liefde: Ik zeg tot Jahweh: Mijn toevlucht en mijn vesting, mijn God, op Wien ik vertrouw.

Wanneer God dát heeft gehoord, neemt Hij nu Zelf het woord en belooft vol liefde: Ik zal hem (Israël) bevrijden, d.i. in veiligheid brengen, en hem beschutten, hem ontoegankelijk maken voor alle vijanden. Niet slechts de engelen — Hij zelf zal met zijn volk meegaan en het beschermen.

Vs 15 *Roept hij Mij aan, Ik zal hem antwoorden; Ik zal in de benauwdheid bij hem zijn, Ik zal hem uitredden en tot ere brengen.*

Het „veilig geleide” dat de HERE zijn volk toezegt houdt niet automatisch in, dat er zich geen moeilijkheden zullen voordoen op deze

Een kerkdienst te Trier

tocht, die door het gebied van andere, wellicht vijandige volkeren voert. Het kan voorkomen, dat Israël dientengevolge in „benauwdheid” gebracht, in de engte gedreven wordt, zodat het geen kant meer uit kan.

In dat geval heeft Israël maar te roepen en God is er: roept hij Mij aan, Ik zal hem antwoorden — wat in de H.S. vaak zoveel betekent als: erop reageren, iets doen, ingrijpen, vgl. bijv. Ps. 4 : 2. Ik zal in de benauwdheid bij hem zijn — onmiddellijk aanwezig, hoe kritiek en benauwd de situatie ook zijn moge. Wanneer straks heel die lange tocht van veertig jaren achter de rug is en Israël op het punt staat Kanaän binnen te trekken, zal Mozes het volk de vraag voorleggen: welk groot volk is er, waaraan de goden *zó nabij* zijn als de HERE, onze God, telkens als wij tot Hem roepen?! (Deut. 4 : 7).

Israël is wèlbewaard onderweg: de engelen zijn bij hen om hen te bewaren voor de gevaren van de weg, en God zelf is bij hen om hen te beveiligen tegen alle mogelijke vijanden.

Doch niet slechts bescherming, maar volledige uitredding waarborgt de HERE aan het volk van zijn keus en zijn liefde: Ik zal hem uitredden en tot ere brengen!

Er zal ontkoming zijn uit de benauwdheid, en dit „kleinste van alle volken”, Deut. 7 : 7, deze voormalige slaven van farao, deze eertijds verachten, Gen. 46 : 34, dit volk-zonderland zal door Jahweh tot ere gebracht, letterlijk „gewichtig gemaakt”, d.i. *tot een volk van gewicht gemaakt worden!*

Vs 16 *Met lengte van dagen zal Ik hem verzadigen,
en Ik zal hem mijn heil doen zien.*

Groot en heerlijk zal de tegenstelling met vroeger zijn — dat nog maar amper achter hen liggend verleden. In concentratiekampen pleegt men niet oud te worden — ook niet in die van Egypte (heet het niet een ijzeroven, Deut. 4 : 20?) en zeker niet wanneer alles op alles wordt gezet een volk uit te roeien, Ex. 1. Maar die dagen zijn voorbij en in plaats van een slavenleven en een vroegtijdige dood belooft de HERE: met *lengte van dagen* zal Ik hem verzadigen en Ik zal hem mijn heil doen zien.

Israël zal (lang) leven en zien welk heil de HERE hun heeft toebereid. Want de verlossing uit Egypte was nog slechts het begin en de bewaring-onderweg het vervolg van het heil, dat God zich had voorgenomen zijn volk te laten zien; maar het (voorlopig) einde is in zicht: een land overvloeiende van melk en honing, waar zijn volk zal kunnen uitrusten, een ieder onder zijn eigen wijnstok en vijgeboom. „Heil” is het laatste woord van deze psalm, hetzelfde woord dat schuilt in de naam Jozua-Jezus.

Het laatste dat God zijn volk te zeggen had en heeft: Jahweh geeft heil, redt!

Feestlied!

We hebben geprobeerd een antwoord te vinden op de vraag: op wie heeft deze psalm toch betrekking?

Zou onze veronderstelling, boven gegeven, juist zijn, dan mogen we misschien nog één stap verder doen en de voorzichtige conclusie trekken, dat deze psalm mogelijk een feestlied is geweest bij gelegenheid van de viering en herdenking van de verbondssluiting op de Sinaï. En dat in de vorm van een wederzijdse „liefdesverklaring” en aanhankelijkheidsbetuiging. Maar dat wil het verbond van God met zijn volk toch eigenlijk ook zijn? Breukelen.

Rectificatie.

In het eerste deel van dit artikel staan in de derde kolom twee storende fouten:

Israël's volksbestaan werd in Egypte *bevruid*; moet zijn: *bedreigd*.

En: Evenals in Gen. 1... vinden we ook hier de *volgende* nacht-dag; moet zijn: *volgorde*.

Toen wij onder de voorzang de basilica binnen gingen, waren de meeste plaatsen bezet. Toch waren er terzijde nog wel bescheiden plaatsjes op stoelen beschikbaar. Met inachtneming van de hoogtepunten en de pauzes in de uitvoerige liturgie gelukte het wel, een plaats te vinden, zelfs dicht bij het liturgisch centrum.

Kent u de lutherse liturgieën? Ze hebben een enigszins wisselend karakter — maar in alle gevallen wordt de gemeente terdege betrokken in het samenspel van zitten, staan, wederzijdse groeten en zegenwensen, stilte, lofzang, luisteren, belijden en spreken. Gemeente, voorzanger en organist zijn beurtelings aan het woord.

De organist, op wie veel aankomt, was feilloos. In keurig zwart, half zichtbaar voor zijn speeltafel, droeg hij de gemeente met zijn bescheiden spel, dat van smaak en vakmanschap getuigde. De collectezang werd ingeleid door een bachiaans „Choralvorspiel” van de organist. Daarop keerde deze zich half om en luisterde naar de gemeente, die een couplet zong onder begeleiding van... de koperblazende kerkjeugd, onder aanvurende aanvoering van de predikant. De andere coupletten van de collectezang werden beurtelings door het orgel en door de fanfare begeleid.

Voor de preek kwam nog een verrassing. Drie families lieten een kind dopen. Laten we nu geen woord kwaad zeggen van ons schone formulier over „de hoofdsom van de leer, die in deze drie stukken is begrepen”. Het is een schone apologie van een schone doopsbeschouwing. Er moge meer dogmatiek dan evangelie, meer uitweiding dan troost in liggen — de opzet en de bedoeling zijn te loven en te prijzen.

D. W. L. Milo

In Trier ging dat anders. Daar kwam minder uiteenzetting van het sacrament aan te pas, maar eenvoudiger en geestelijker beleving. Geen verdediging van de doop — wel het genieten ervan. Geen intellectualisme — wel een illustratie bij Gods Woord, die een kind kon begrijpen. De gemeente ging ervoor verzitten. De gezichten gaven blijde spanning aan. De aangetreden doopouders met hun kindertjes, hun familie en verdere getuigen, vormden vooraan de kleine „Taufgemeinde”. De predikant wees op de Bijbelse opdracht, de generaties te onderwijzen en te dopen. Hij zei — in tegenstelling tot ons formulier — dat de kinderen thans door de doop „tot lidmaten der gemeente opgenomen” zouden worden. Dat was niet goed, zouden wij willen zeggen. Maar toen alle doopouders en doopgetuigen hun jawoord hadden gegeven, werd de gehele gemeente erbij betrokken, om deze jonge leden bij het opwassen te beschermen, en hen onder haar christelijk opzicht en tucht te nemen. Deze verantwoordelijkheid werd door de gemeente met een duizendvoudig „ja” aanvaard. Dat was zeer goed, zouden wij willen zeggen.

Eerst toen werden de kinderen gedoopt. Met water uit een aangedragen tinnen bekken. Het grote doopbassin bij de ingang der kerk — twee treden diep, mozaïek vloer met een groot bronzen doopvont waarin het gehele credo gebeeldhouwd — bleek dus in de praktijk niet te worden gebruikt. Het is slechts een rustgevende symboliek van doop en wedergeboorte, voor ieder die binnen komt. Maar gelukkig geen „doopkapel”, buiten het gemeentelieven geplaatst.

De preek was zeker niet het hoogtepunt. Wie de gedrukte preken van ds Niemöller kent weet, dat de lutheraanse preken meer een „goed woord” zijn dan boeiende en diepgravende Schriftstudie. Temeer omdat ze uit het hoofd worden voorgedragen, waarbij de tekst soms meer kapstok dan lantaarn betekent, staan ze wellicht niet in verhouding tot de gedegen preken, die wij gewend zijn. In dit geval werd iets gezegd naar aanleiding van de wonderbare spijziging en de opdracht: geeft gij hun te eten. De gemeente werd op het hart gebonden: de wereld te eten te geven. Zelf gevoed door het Evangelie behoren wij een hongerende wereld te dienen: met voedsel en het Evangelie. Een schone bood-

schap, in een magere vorm gebracht, zouden wij willen zeggen.

Maar het menu in Trier bleek nog een vierde gang te bevatten. Er was een extra verrassing. Er werden vijf nieuwe luidklokken in gebruik genomen.

De enige klok die de oorlog heeft doorstaan is een e', welke tot opschrift heeft: „ik weet dat mijn Verlosser leeft”, Job 19 : 25. De basiliek heet dan ook wel Verlosser-Kerk. Naast deze klok, die als basisklok voor een nieuwe reeks werd genomen, verwierf de gemeente vijf nieuwe klokken, welke als randschrift kregen de eerste 5 beden van het Onze Vader.

De predikant deed mededeling van hun toonhoogten, gewichten, doorsneden en kerkelijk gebruik. Hij memoreerde dat de gemeente in de 11 jaren na het herstel van het kerkgebouw een orgel kreeg, de kosterij herstelde, een kleine kerkzaal met orgel, en nu vijf aanvullende klokken in gebruik mocht nemen. Geleidelijk zou de rest van de plannen verwezenlijkt kunnen worden, mits geloof, gemeenschapszin en offervaardigheid mochten blijven.

Daarop las de predikant voor, hoe het gebruik van de klokken zal zijn: een combinatie voor de Zondag, een klok voor de Zaterdagavond (de voorbereiding), een voor begrafenissen, een „Onze Vaderklok”, welke geluid wordt wanneer de gehele gemeente het Onze Vader bidt, zodat de thuisblijvers mee kunnen bidden; voor de feestdagen speciale combinaties.

En die kunnen verrukkelijk zijn. Boven de Verlosser-klok van e' volgden namelijk de tonen gis' - a' - b' - d' - en e'. U zou de klokken kunnen benoemen: do - mi - fa - sol - sa - do. Wie enig begrip daarvoor heeft beseft, dat nu de la (cis") nog ontbreekt. Als die ooit komt, zal hij ongetwijfeld de zesde bede als randschrift krijgen.

—o—o—

Er zijn lutherse kerken, die in bepaalde delen van het (kerkelijk) jaar zekere combinaties op Zondagmorgen laten klinken, welke de inzet van een passend kerklied aanduiden. Bij voorbeeld op kerstfeest de klokken do - re - la, waardoor de Lofzang van Zacharias (do-re-do-la) wordt aangeduid; maar ook „Es ist ein Reis entsprungen” (do-do-do-re-do-do-la); en ook Stille Nacht (do-re-do-la). De Avondzang (het voor-middeleeuwse *Christe qui lux es*) kan worden aangeduid met la-do-la-sol-la, dus ook drie klokken. Ook Psalm 98 zou kunnen worden aangegeven met do-la-sol, een gelukkige combinatie. Genoeg om u te laten zien, dat een groep van zes klokken ongelooflijk veel mogelijkheden biedt voor een wijding, een oproep, welke ver buiten het kerkgebouw treedt, en die de wereld beter aanspreekt dan een farizees pruimemondje.

De predikant in Trier besloot zijn uiteenzetting (waarbij geen namen van gevers werden genoemd) met de opwekking: laten deze klokken ons toespreken niet slechts met hun schone klank — maar laten ze vooral ons helpen ons leven in te richten onder de orde van het gebed. Daarop stelde hij de gemeente voor, naar de klokken te luisteren, die vlak buiten de basilica in een oude paleistoren waren opgehangen. En nu begon iets ongehoords. Iets geweldigs.

—o—o—

Toen de schare was gaan staan en het doodstil werd, begon de hoge do te luiden: een zuiver zilveren klokje, dat rustig zijn zangtoon en zijn interessante boventonen liet zingen.

Na een halve minuut voegde de hoge sa zijn iets diepere klank bij de vorige. Samen gaven zij met hun hele toon verschil een gesprek op hoog niveau — waarbij de hoogste klok iets sneller slingerde, dus de andere inhaalde, bijhield en langzamerhand voorraakte.

Dit boeiende ritmische en harmonische spel duurde een halve minuut. Toen was de beurt aan de sol om mee te doen. Hij mengde zijn diepere klank en iets waardiger tempo als een tenor bij een sopraan en een alt. De ritmische figuur van inhalen en vooruitlopen werd ingewikkeld. De combinatie do-sa-sol (anders gezegd re-do-la) vormde de inzet van Lof zij de God van Israël. Ook van Psalm 1. Ook van het gregoriaanse *Te Deum Laudamus*. Wat een lofzangen kun je zingen, als je drie klokken hoort luiden!

Na weer een halve minuut kwam de fa mee-

zingen. Vier klokken, talloze tuimelende accoorden, een wiskundige figuur van ritme-verschillen. De koraalinzet van Psalm 80 (la-la-sol-la-do-re)! Begrijpt u, dat de gemeente onbeweeglijk luisterde naar deze vreugdeboden? De onwerkelijke, als-bovenaardse zang drong door de ramen binnen en vulde de ganse tempel. Het was of engelen zongen.

Twee minuten, dat is twee tijdperken lang, had de opbouw van deze compositie voor zes luidklokken en een luisterende gemeente geduurd — toen de bariton van de gis zich mengde in het koor. Dat was bijna te veel om te verdragen. De ritmische figuren van de tempoverschillen vroegen nu om een computer — of anders om niet-begrijpend berusten. Deze klankopbouw vormde niet meer de inzet van een aards kerklied. Er was geen grondtoon meer herkenbaar. Dies was de tonaliteit zoek. De taal was onverststaanbaar geworden.

Toen kwam de dreunende bas van de oude Verlosser-klok zich als een metalen fundament onder de polyritmische klankzee schuiven. De tonaliteit was hersteld: als door een wonder ging de gemeente de taal der klokken verstaan. De grote drieklank met een verdubbelde grondtoon en een toegevoegde kwart en kleine septime gaven de verbinding tussen hemel en aarde. Met het hoofd in de hemel, met de voeten op de zandstenen zerken, luisterde de gemeente nog minuten lang naar dit eenmalige concert. Schoon, schoner, schoonst. Dan werden de klokken afgezet. Ze slingerden uit in volgorde van grootte, dus in de volgorde waarin ze waren be-

gonnen. De zwaarste tonen besloten waardig met een terts en — eindelijk — met de grondtoon.

—o—

Met een hoorbare zucht ging de gemeente zitten. Een man en een vrouw keken elkaar aan, lachten elkaar even toe. Dankbaarheid straalde van hun gezichten. De gemeente nam de tijd om nog vijf minuten te luisteren naar de aangekondigde Bach-fuga in g (van de Fantasia), die rustig werd voorgedragen. Zelden hebt u deze kathedrale fuga zo voornaam horen klinken als in deze historische omgeving. Na de heerlijke afsluiting stond de gemeente op. Ze had veel meegebracht — ze ging gelukkig naar huis.

Onze Verlosser leeft. Ook in Trier. Hij voert ten hemel op en deelde kostbare gaven uit. Maar als men in Trier niet meer zou kennen dan een verrukkelijk orgel, juichende kerkklokken, en een kerkjeugd die voor Gods aangezicht speelt in het oudste kerkgebouw ter wereld; als men niet aan de **liefde** zou toekomen, dan zou Trier wel een rijke historie maar geen rijke toekomst hebben.

Net als wij. Als wij naast onze zuivere belijdenis, onze doorwrochte en diepzinnige preken, onze geheelonthoudende kerkdiensten en onze brede kennis van de heilshistorie, onze kerkbladen en onze organisaties, onze legale doopsbeschouwing en onze feilloze waardering voor alle reformaties,

niet ook de **liefde** kennen...

dan wegen wij allen samen niet op tegen het armezondaarsklokje van Trier.

ren van de theologische discussie. Opeens is dat anders geworden. De moderne mens „zit” met God: wie is Hij en hoe kunnen wij over Hem spreken en hoe bereikt Hij ons? Dat zijn vragen die nu aan de orde zijn.

Heeft het zin voor ons, als gereformeerden, aan deze discussies deel te nemen en er kennis van te nemen? Daar kan men verschillend over denken. Wij hebben toch onze confessie en wij geloven toch in de God van het verbond? Staan de vraagstukken, die door de vernieuwingstheologie aan de orde worden gesteld, niet mijlen ver van ons af? Zijn deze discussies zelfs wel bij te houden? Vrijwel iedere maand verschijnt er op de theologische boekenmarkt een studie; het is een nauwelijks te stelpen stroom! Moeten onze dominees deze boeken allemaal lezen, om van het gewone kerkvolk nog maar te zwijgen. Heeft de studie van deze geschriften nut voor het geloofsleven en voor de prediking? Om op deze vragen een bevredigend antwoord te geven, moeten we enkele punten bedenken. In de eerste plaats wel dit, dat ondanks de enorme belangstelling voor deze lectuur en de eraan gewijde gesprekken voor radio en televisie, van een werkelijke vernieuwing van het christelijk geloof en de christelijke kerkgemeenschappen weinig te merken is, eerder het omgekeerde. Zelfs de rooms-katholieke kerk, die lange tijd haar greep op de mensen behield, schijnt langzaam maar zeker achteruit te gaan. Het kerkbezoek mindert over heel de linie, vooral in Europa. De secularisering van het leven lijkt niet te stuiten. Daar heeft de vernieuwingstheologie tot nu toe geen enkele verandering in gebracht en die moet van haar stellig niet worden verwacht.

Heeft het dan wel zin ons erin te verdiepen? M.i. zeker, omdat we als gereformeerden niet geïsoleerd in het leven staan. Misschien dat op een enkel dorp het leven nog geheel afgesloten is, worden van hetgeen in de wereld omgaat; in de steden is dat in ieder geval niet mogelijk. Radio en televisie confronteren ons dagelijks met de vragen, die hier aan de orde komen, velen onder ons studeren en krijgen er op middelbare en hogescholen mee te maken. De kerk moet haar tijd verstaan en het woord Gods in de eigen tijd spreken. Dat kunnen we altijd nog van J. C. Sikkel leren. En voor de dominees is het zeer belangrijk met het oog op het preekwerk te weten, wat er in de tijd omgaat. Tijdloze preken zijn saai en onvruchtbaar. In ons preekwerk moet te merken zijn, dat we op de hoogte zijn met de vragen en problemen van deze tijd. Bovendien worden we door de vernieuwingstheologie genoopt eigen theologische posities opnieuw in te denken, nieuwe antwoorden te formuleren, verouderd gedachtegoed te laten vallen.

Alles overziende wil ik in deze artikelen onze lezers proberen te oriënteren inzake enkele belangrijke kwesties, die in de vernieuwingstheologie aan de orde komen. Ik streef daarbij niet naar volledigheid, dat zou een boek vergen. Het lijkt mij het beste uit ieder land, dat zijn partij in dit concert blaast, een markante vertegenwoordiger te nemen. Daarom bespreek ik uit Duitsland Rudolf Bultmann, uit Engeland de bekende bisschop J. A. T. Robinson, uit Amerika Thom. J. J. Altizer en uit Nederland H. M. Kuitert. Elk van deze theologen benadert de kwesties op zijn eigen manier.

I Rudolf Bultmann en het probleem van de ontmythologisering

Bultmann hoort eigenlijk tot een oudere generatie, hij is geboren in 1884! Het is verbazingwekkend, hoe een man, die in 1921 al hoogleraar werd, nog zo grote invloed heeft en vooral: zo op de hoogte van de vragen van de tijd is. Bultmann sleet het grootste deel van zijn leven te Marburg, waar hij van 1921 tot 1951 professor was. Hij is eigenlijk nieuwtestamenticus en godsdiensthistoricus, maar schroomt niet dogmatisch-filosofische kwesties grondig te behandelen. Terwijl hij aanvankelijk alleen naam maakte als nieuwtestamenticus, werd Bultmann eerst goed bekend door zijn thans internationaal besproken poging het Nieuwe Testament te ontmythologiseren. Midden in de oorlog, in 1941, lanceerde hij zijn ontmythologiseringsprogramma. Hij was toen 56 jaar. Hij deed het in een voordracht voor het gezelschap voor evangelische theologie in Alpirsbach onder de titel: Neues Testament und Mythologie. Sindsdien schreef hij heel wat artikelen rond dit onderwerp, de laatste nog in de vijftiger jaren.

Wie meent, dat Bultmann er eenvoudig op uit is heilsfeiten als de opstanding, de hemelvaart en de wederkomst, tot mythen te verklaren en die vervolgens uit de bijbel te verwijderen, ver-

„Vernieuwingstheologie”

I

Het is de bedoeling van deze artikelen onze lezers te oriënteren in de moderne vernieuwingstheologie. Ik heb dit woord in de titel opzettelijk tussen aanhalingstekens geplaatst. Daarmee wil ik aangeven, dat de lezers dit woord met een kortelike zout moeten nemen. Er zit een element van vernieuwing in wat de te bespreken auteurs willen, er zitten even zeker veel oude gedachten — eeuwenoude gedachten — in. In de huidige theologische discussie spreekt men wel van post-barthiaanse vernieuwingstheologie. Men bedoelt daar dan mee, dat deze theologie zich tegen Barth afzet en in ieder geval een nieuw tijdperk na Barth inluidt. Karl Barth heeft inderdaad decennia lang de theologische ontwikkeling in Europa en Amerika beheerst. Dat is al begonnen in de twintiger jaren: zijn meest geruchtmakende boek „Der Römerbrief” dateert van 1919. In toenemende mate heeft hij, zowel thetisch als antititisch, het veld beheerst, tot lang na de tweede wereldoorlog. Maar zo omstreeks 1950 begon dat anders te worden en thans zijn er theologen die vinden, dat Barth afgedaan heeft. Een neo-moderne theoloog als Sperna Weiland b.v. klaagt dat er geen toegangspoort is tot Barths grote Dogmatiek voor de moderne mens. Hij kan er niets mee worden en sommigen spreken met Bonhoeffer van Barths werk als een „Offenbarungs-positivisme”, waar men geen weg mee weet. Heel merkwaardig is, dat in orthodoxe kringen onder druk van dit alles een zekere heroriëntering ten aanzien van het werk van Karl Barth plaatsvindt. In zekere zin ziet men dat ook met betrekking tot zijn grote nederlandse leerlingen. Terwijl nog niet zo heel lang geleden Barth in bepaalde kringen als een ketter van de eerste orde gold, breekt er nu een zekere waardering voor hem door en beseft men, dat Barth toch hier en daar het overwegen waard is en dat hij heeft stand gehouden voor christelijke waarden, die thans door de vernieuwingstheologen op de mesthoop der theologie geworpen worden. Iets dergelijks valt ook te constateren bij een theoloog als Van Niftrik. Deze hoort tot de fervente — en er moet bij gezegd worden: bewaame — bestrijders van de vernieuwingstheologie. Hij blijkt orthodoxer dan menigen dacht.

Al met al is het verbazingwekkend hoe snel de theologische belangstellingssfeer veranderen kan. Jarenlang circelde de nederlandse theologie rond de door Barth aan de orde gestelde problemen: mannen als K. Schilder, Th. Haitjema, Berkouwer, Miskotte om maar enkele namen te noemen: ze hielden zich intensief met de door Barth aan de orde gestelde problemen als verhouding natuurlijke theologie-openbaringstheologie, de betekenis van het Woord Gods en de verhouding daarvan tot de Heilige Schrift, de kwestie van de

presentia salutis, zonde en genade, schepping en verbond, bezig: sympathetisch of antititisch. Opeens is het toneel veranderd. Zelfs de intensieve gesprekken tussen reformatische en rooms-katholieke theologen, die enkele jaren geleden nogal hoopvol leken, zwakken thans af. Ook de rooms-katholieke theologie komt steeds meer in de ban van de vernieuwingstheologie.

Het valt buiten het bestek van dit artikel uitvoerig op de vragen naar de oorzaak en het tijdstip van deze verandering in te gaan. Dit is zeker, dat vooral de geschriften van de duitse theologen Rudolf Bultmann en Dietrich Bonhoeffer dit verschijnsel op gang hebben gebracht. Van deze twee is Bultmann veruit theologisch het meest bekwaam. Bonhoeffer heeft misschien meer het pathos voor de beweging geleverd. Maar vooral Bultmann heeft vragen aan de orde gesteld — hij begon daar al mee in 1941 — die sinds de vijftiger jaren de duitse theologie in rep en roer heeft

R. H. Bremmer

gebracht. Opvallend is daarbij hoezeer het theologisch bedrijf internationale allure heeft gekregen. Terwijl vóór de tweede wereldoorlog de Amerikaanse theologie op een zekere afstand de Europese volgde en weinig oorspronkelijks vertoonde, staan thans Amerikaanse theologen in de vernieuwingsbeweging voorop. De z.g. God-is-dood theologie heeft vooral zijn wortels in Amerika. Dat komt mede door het feit, dat jarenlang de Amerikaanse theologie beïnvloed is door Paul Tillich. Tillich was oorspronkelijk een duitse theoloog, die echter vóór de tweede wereldoorlog al voor het nazigeweld naar Amerika uitweek en daar geheel veramerikaniseerde. Maar zijn grote theologische belangstelling nam hij mee. Hij ontwikkelde daar een eigen theologie, de z.g. „Systematic Theology”, een groots opgezette dogmatiek, waarin hij een eigentijdse bespreking van de theologische vragen ontwierp, die afweek van Barth en de neo-orthodoxie. Dit maakte in Amerika en later in Europa de geesten rijp voor een nieuwere aanpak van de oude theologische kwesties.

In de vernieuwingstheologie is vooral de vraag naar God brandend geworden. Dat is op zichzelf al een interessant verschijnsel. Het hoofdstuk van de dogmatiek, dat handelt over God, is jarenlang in de theologie in rust geweest. Men sprak over de Heilige Schrift, over de predestinatie en wat al niet, maar wie God is: dat stond eigenlijk als een rots vast temidden van de fel bewogen wate-

gist zich. Toch is dat wel ongeveer de populaire opvatting van wat deze theoloog wil. Inderdaad noemt hij deze heilsfeiten mythen en het spreken van de Schrift over b.v. het kosmische einddrama bij de wederkomst van Christus mythologisch spreken. Bultmann bedoelt daar dit mee: de schrijvers van het Nieuwe Testament zijn gebonden aan het wereldbeeld van hun tijd. Dat bestond - ruw geschetst - uit de volgende visie op het heelal: boven is de hemel, daar woont God en daar zijn de engelen. Onder de aarde is de hel: daar huist satan met zijn demonen. De hemel is de plaats van het licht, licht maakt gelukkig. De hel is het oord van de duisternis: het beeld van ellende en rampzaligheid. Daartussen ligt de aarde: op haar oefenen zowel de hemelse als de aardse machten hun invloed.

Dat is mythologisch spreken. Wat het inhoudt, kunnen we misschien nog het beste ontdekken, aldus Bultmann, als we het vergelijken met het moderne wereldbeeld. Dat kent alleen natuurwetten en de keten van oorzaak en gevolg. De dingen verlopen „natuurlijk”: zowel in de natuur als in de geschiedenis heersen vaste wetten, die wonderen, demonische invloeden, ingrijpen van buiten op de loop der dingen uitsluiten. Opstanding en modern wereldbeeld zijn flagrant met elkaar in strijd. Voor de mensen uit de tijd van het Nieuwe Testament lagen de dingen heel anders. Zij hadden geen moeite met engelen en duivelen, de moderne mens wel.

Nu komt het er op aan de moderne mens de Bijbel te leren lezen en te verstaan. Bultmann wil daartoe **niet** - dat was het misverstand dat we boven even aanstipten - die mythologische gedeelten uit de bijbel schrappen. Hij wil ze **interpreteren**, uitleggen, zodat de boodschap van de Schrift tot de moderne mens overkomt. De ontmythologisering is een zaak van hermeneutiek. Dit vreemde woord, dat men in de vernieuwings-theologie nogal eens tegen komt, betekent: leer van het uitleggen. Het gaat er om op welke manier wij de Bijbel lezen en haar uitleggen. De ontmythologisering is een bedrijf, aldus Bultmann, dat mythologische teksten van de Bijbel „nach ihren Wirklichkeitsgehalt befragt”²⁾. De boodschap van het woord Gods kwam tot de mensen in de tijd van het Nieuwe Testament in deze mythologische beelden en voorstellingen, de moderne mens heeft een andere wereldbeschouwing. Toch is de boodschap van de Bijbel ook voor de moderne mens van het grootste gewicht. Welnu, dan moeten wij die boodschap ontmythologiseren. Bultmann geeft daar zelf enkele voorbeelden van. Neem b.v. het spreken van de Schrift, dat God in de hemel woont. Dat is de mythologische „inkleding” van Gods transcendentie, zijn boven alles verheven zijn³⁾. De hel is op haar beurt de mythologische inkleding van de transcendentie van het boze⁴⁾. De moderne mens, aldus Bultmann, kan deze mythologische voorstellingen van hemel en hel niet meer aan-nemen. Voor het wetenschappelijk denken heeft een spreken van boven en beneden in het universum alle zin verloren. De idee van de transcendentie van God en van het boze heeft echter nog altijd betekenis.

Hoe is het nu mogelijk aan zulke oude, mythologisch sprekende teksten, als die van het Nieuwe Testament, de boodschap te „ontwringen”: zo zouden we Bultmanns inspanningen wel kunnen typeren. Hebben deze teksten voor ons, vandaag in 1967, wel een boodschap. Hier raken we een ander element in Bultmanns werk, dat de aandacht verdient. Dat hangt, zo antwoordt hij op deze vraag, helemaal af van de interesse, waarmee wij tot deze teksten naderen. Een historicus met louter historische interesse zal b.v. de evangeliën alleen bestuderen om een antwoord te krijgen op de vraag: wie was Jezus van Nazareth, wanneer leefde hij precies, waar haalde Hij zijn gedachtenwereld vandaan enz.? Een psycholoog met alleen maar psychologisch interesse zal de bijbelse teksten onderzoeken met het oog op de vraag: hoe oefende Jezus van Nazareth invloed op zijn volgelingen, welke psychologische verschijnselen deden zich daarbij voor? Er moet nu eenmaal een zeker „Vorverständnis” zijn, waarmee wij de teksten benaderen. Ik gebruik hier expres het duitse woord, omdat het moeilijk in het nederlands is te vertalen. Het gaat om een zekere sympathie, een zekere belangstelling - het woord is te zwak - waarmee wij de tekst naderen. Welnu, indien wij de boodschap van de nieuwtestamentische teksten willen verstaan voor het heden, dan dient er zeker een „Vorverständnis” te zijn, dat ons de sleutel biedt tot het uitleggen. „Zonder zulk een betrekking en zo'n „Vorverständnis” is het onmogelijk welke tekst dan ook te verstaan”⁵⁾.

Dat „Vorverständnis” vindt nu de exegese in de existentiële filosofie en vooral in haar mensbeeld. Bultmann is wat dat betreft volop een leerling van de jonge Heidegger. Hij heeft zich zijn filosofie grondig eigen gemaakt, niet omdat dit een „perfecte” filosofie is, maar omdat we van de existentiële filosofie kunnen leren, wie de mens eigenlijk is. We raken hier de z.g. existentiële interpretatie van de mens. Dat is iets anders dan de existentiële beslissingen, die iedere mens telkens weer moet nemen. De existentiële interpretatie van het mens-zijn van de mens is de filosofisch wetenschappelijke bezinning op het mens-zijn. Men zou in zekere zin kunnen zeggen: het is het model, dat de filosofie, door nadenken over de mens, ontwerpt. Hoe de mens zelf existentiële handelt, in ieder ogenblik van zijn bestaan, moet de mens zelf weten.

Die existentiële interpretatie van de mens is daarom zo belangrijk, omdat ze ons in staat stelt de nieuwtestamentische teksten te ontmythologiseren. In het Nieuwe Testament spreekt God nl. zijn Woord tot mensen, die hetzelfde mensbeeld vertonen als wij vandaag. Hier ligt de brug tussen toen en nu. Het gaat in het Nieuwe Testament om dezelfde mensen, die wij zijn. Mensen, die aan hun verleden vastgeketend liggen vanwege de schuld, die zij in het verleden op zich geladen hebben. Mensen ook, die angst voor de toekomst hebben, omdat zij niet bereid zijn die toekomst met zijn lijden, angst en dood te aanvaarden. Mensen dus, die niet „vrij” zijn en geen kans zien zich te „bevrijden” van wat hen drukt. Tot die mensen kwam nu de eschatologische boodschap van Jezus Christus, die hen door die boodschap wil bevrijden. Hij maakt ze vrij van het verleden, dat ze drukt: dat is de vergeving der zonden. Hij ontnemt hen de onvrijheid ten aanzien van de toekomst: de toekomst is immers van God en ze kunnen die in Gods hand leggen. De boodschap van het evangelie is een bevrijdende en vrijspreekende boodschap. Die raakte de mens uit de tijd van het Nieuwe Testament evengoed in de kern van zijn bestaan, zijn existentie (dat is zijn „Selbstverständnis”) als het de mens van heden wil raken. Alléén: daartussen „zit” de mythologie. De mens van het Nieuwe Testament ontving die boodschap in mythologische beelden en inkleding. Christus sprak tot hem van het wereldeinde in de vorm van een kosmisch einddrama: sterren vallen van de hemel, de zon verduistert enz. Die mythologische inkleding is voor de moderne mens een reële verhindering het evangelie te verstaan. Daarom moet die „aanstoot” voor de moderne mens worden weggenomen om hem voor de werkelijke „aanstoot” van het evangelie te plaatsen. Daarbij, aldus Bultmann, helpt ons het Nieuwe Testament zelf. Het proces van de ontmythologisering is nl. al in het Nieuwe Testament begonnen! Als voorbeeld noemt Bultmann het spreken over de antichrist door Paulus en door Johannes. Terwijl Paulus in 2 Thess. 2:7-12 over de antichrist nog spreekt als een werkelijke spectaculaire figuur aan het einde, noemt Johannes in zijn brieven de valse leraars antichristen. Ze zijn er nu al! Christus zelf spreekt nog van een oordeel aan het einde, scheiden van schapen en bokken. Johannes in zijn evangelie zegt, dat het komen en weggaan van Christus zelf al het eschatologisch gebeuren is: de gelovigen hebben nu al het eeuwige leven 3:18, 36; 5:11:25. Met Christus' opstanding, aldus Paulus in 1 Kor. 15:54, is de dood reeds verslonden tot overwinning. Daarom is er geen lijfelijke opstanding der doden aan het einde meer nodig.

Zo worstelt Bultmann om de nieuwtestamentische teksten zo te interpreteren, dat wat volgens hem de werkelijke boodschap van het evangelie is, eruit te voorschijn komt en overkomt tot de moderne mens. Het geloof alleen kan vrijheid verschaffen ten aanzien van het verleden, doordat het de vergeving der zonden aanneemt. Het maakt ook werkelijk vrij ten aanzien van de toekomst: de toekomst ligt met God voor ons open. Het is opvallend, dat Bultmann op dit punt van zijn betoog werkelijk ons aansprekende dingen zegt. Ergens is hij een echte lutheraan, die het evangelie van de vergeving der zonden centraal stelt. De gelovige is door dit evangelie tot leven gekomen: zie de Johannesplaatsen boven genoemd. De ongelovige is reeds geoordeeld: 9, 39. Het geloof in Christus verlangt van alle wereldbeschouwingen verlost te worden: zowel mythologische als natuurwetenschappelijk-moderne. Bultmann ziet de ontmythologisering als een parallele roeping naast Paulus en Luther, „in hun leer van van de rechtvaardiging alleen uit het geloof zonder de werken der wet”⁷⁾. Het is de radicale aandering van de leer van de rechtvaardiging uit

het geloof op het gebied van wetenschap en denken. Paulus en Luther vochten tegen het leggen van de basis van onze levenszekerheid in de goede werken, de ontmythologisering tegen het leggen van een zekerheidsbasis „die op het objectiverende weten berust”⁸⁾. Bultmann eindigt een van zijn artikelen met een zinspeling op Paulus in 1 Cor. 7: „die er een moderne wereldbeschouwing op na houden, moeten leven als hadden zij er geen”⁹⁾.

Natuurlijk heeft Bultmann veel en veel meer geschreven dan wij in deze enkele samenvattingen konden opsommen. Toch komt het programma der ontmythologisering in hoofdzaken hier wel op neer.

Wat er van te denken? In ieder geval kunnen we constateren, dat Bultmann enorm veel mensen aan het denken heeft gezet over het essentiële van het kerygma, van de boodschap van Jezus Christus, zoals die in het nieuwe Testament tot ons komt. Zijn geschriften hebben in Duitsland nerveuze discussies ontketend, die nog steeds niet tot een einde zijn gekomen. Daar komt bij, dat hij een heel pregnante opvatting heeft van de verhouding van de historische Jezus tot de kerygmatische Christus, zoals men dat noemt. Bultmann kan niet de minste interesse opbrengen voor de vraag wie nu eigenlijk - historisch gezien - Jezus van Nazareth was en hoe b.v. zijn tijdgenoten hem zagen. Voor hem is alleen belangrijk het kerygma, de boodschap. De evangeliën en Paulus geven ons dit kerygma, zoals het door de oudste christelijke kerk werd verstaan. We hebben in de evangeliën volgens hem niet met neutrale reportage van een leven van Jezus van Nazareth te doen, maar met prediking uit de eerste christelijke gemeenten waarbij de evangelisten zich reeds afzetten tegen allerlei misverstanden, die rond Jezus van Nazareth waren ontstaan. Ook dit punt uit zijn geschriften lokte diepgaande discussies uit. Bovendien zijn er natuurlijk leerlingen, die verder gaan dan de meester. Men noemt ze wel neo Bultmannianen, figuren als Fuchs, Ebeling en Braun, die veel van zich doen spreken. Men kan in het boek van Kuitert veel over hen lezen.

Uit al die discussies komen enkele hoofdpunten naar voren, waar het debat zich als het ware concentreert. In de eerste plaats wel deze vraag: voert Bultmanns hermeneutische vraagstelling, zijn interpretatie van de nieuwtestamentische teksten, niet tot een sterke reductie? Het is duidelijk: hij wil de nieuwtestamentische uitspraken over Jezus' vleeswording, zijn messiaschap, zijn opstanding, hemelvaart en wederkomst, zijn slachtoffer zijn voor onze zonden, niet schrappen. Hij wil ze ontmythologiseren. Het gaat hem om het Woord Gods daarin. Is dat mogelijk? Ik bedoel: objectief wetenschappelijk gezien. Zijn de heilsfeiten niet tot in de kern verweven met het bijbelse wereldbeeld en kunnen die van elkaar gescheiden worden? Wat blijft er zo over van het evangelie? Bultmann zal zeggen: alles en vooral de boodschap. Maar is die boodschap los te maken van de inhoud?

In de tweede plaats is er veel te doen geweest over het z.g. „Vorverständnis”. Prof. Berkouwer heeft daarover waardevolle dingen geschreven in zijn eerste boek over de Heilige Schrift. Wordt dit „Vorverständnis” niet een soort filter, waardoor wij het Nieuwe Testament gaan lezen, of een kijker waardoor wij het beschouwen om een beeld van prof. Berkouwer te nemen¹⁰⁾. Bultmann heeft zelf deze verwijten besproken. Hij zegt: nee, het is nu eenmaal onontbeerlijk om de boodschap van het Nieuwe Testament tot de mens van heden te verstaan.

Hier raken we de kern van wat Bultmann in alles wat hij schreef voortdurend bezighoudt. En wij aarzelen ook niet, bij alle bezwaren die wij tegen hem hebben, dit zijn verdienste te noemen. Hij zoekt een weg om het evangelie tot de mens van heden te brengen. Hij wil dat niet op een goedkope, populaire manier doen maar zich inzetten met heel zijn inderdaad fenomenale kennis van Nieuw Testament en filosofie voor het overkomen van de boodschap. Daarbij frappeert zijn sterk Godsgeloof. Wat dat betreft verschilt hij sterk van andere figuren uit de vernieuwingstheologie. Hij wil de boodschap van het evangelie ergens fixeren waar hij voor historische kritiek onaantastbaar is nl. op de rots van de existentie om met prof. Berkouwer te spreken. Wij vinden de kritiek vanuit de reductie daarom belangrijker dan vanuit het „Vorverständnis”. Met alle bezwaren tegen de existentiële filosofie kan men toch zeggen, dat zij een beeld geeft van de moderne mens, van ons allemaal, dat op sommige punten klopt met de werkelijkheid. Alléén: is die moderne mens ge-dient met de ontmythologisering van het evan-

gelie, zoals Bultmann die geeft? In feite tast Bultmann het apostolicum, de XII artikelen des geloofs, inhoudelijk aan. Daaraan ontkomt hij m.i. niet en dat moge voor een moderne lutherman gen bezwaar zijn, wij willen hem op dit punt niet volgen.

En toch: "zitten" wij als gereformeerden niet ergens met dezelfde problemen, al formuleren en benaderen wij ze weer anders dan hij. Ik denk hier in het bijzonder aan het debat onder ons over het z.g. antropomorfe spreken Gods. Licht hier niet een merkwaardige parallel? Dat debat is onder ons nooit tot een goed einde gekomen, we zitten er eenvoudig mee. Was dat tot op zekere hoogte ook geen poging tot ontmythologisering? Het viel mij op, dat Bultmann zegt, dat het Nieuwe Testament al met de ontmythologisering begonnen is. Tot op zekere hoogte is dat waar. Het Nieuwe Testament laat b.v. in de Openbaring aan Johannes zien dat we, wat betreft de voleinding van de wereld, in de Schrift met **visionair** spreken te doen hebben. K. Schilder heeft daar in zijn boek over de hemel al op gewezen¹¹⁾. We nemen veel van wat in de Openbaring staat niet "letterlijk": denk maar aan de paarden en de zegels, de oudtestamentische inkleding van het hemels heiligdom, waarover dr. C. van der Waal waardevolle dingen schreef¹²⁾. Is dat ook geen vorm van ontmythologisering? En zit achter het debat over het mensvormige spreken Gods niet dezelfde kwestie? Kunnen we van Gods berouw, Gods ingewanden, Godsneusgaten spreken enz? K. Schilder betoogde, dat de Schrift zelf al bezig is deze antropomorfismen weg te werken. Is dat niet precies hetzelfde als wanneer Bultmann zegt, dat het Nieuwe Testament reeds bezig is te ontmythologiseren, al past hij dat op andere punten toe? Ds. G. Visee betoogde hier tegenover, dat wij de taal van de Heilige Geest in zijn spreken over God niet kunnen "vertalen" en A. Janse pleitte sterk voor het z.g. concrete spreken van de Heilige Schrift. Wij moeten b.v. als de Schrift zegt, dat God bewogen werd over het gekerm van de kinderen Israëls (Ri. 2 : 18) dat nemen, zoals het er staat. En toch: we weten dat God méér is dan een mens en dat wij Hem, ook als de Schrift mensvormig over Hem spreekt, als God blijven zien. Hier liggen moeilijke vraagstukken, die niet gemakkelijk zijn op te lossen¹³⁾. En nog een vraag: zit in ons "heils-historisch" lezen van het oude Testament niet een zekere „ontmythologisering”? Lopen we daardoor niet het gevaar een vorm van Schriftkritiek te oefenen waarvan we ons zelf geen rekenschap geven? Zo in de trant van: dit gold wel voor Israel in zijn situatie, maar wij, in het nieuwe verbond, kennen geen verbondswraak meer in de vorm van oorlogen, hongersnood, rampen enz. Men moet A. Janse, die een scherpzinnig denker was in al zijn eenvoud de eer geven deze vraagstukken reeds in de dertiger jaren te hebben gezien.

(Wordt vervolgd)
Enschede.

¹⁾ Voor een overzicht van de belangrijke literatuur van en omtrent Bultmann zie men: J. Sperna Weiland, **Oriëntatie**, 1966, blz. 64 vlg.

²⁾ Rud. Bultmann, **Glauben und Verstehen**, IV, waarin de belangrijke opstellen **Zum Problem der Entmythologisierung** (1963) en **Jesus Christus und die Mythologie** (1958), S. 128

³⁾ A.w., S. 147

⁴⁾ T.a.p.

⁵⁾ A.w., S. 166

⁶⁾ A.w., S. 156

⁷⁾ A.w., S. 188: "Entmythologisierung ist in der Tat eine parallele Aufgabe zu der Formulierung von Paulus und Martin Luther in ihrer Lehre von der Rechtfertigung allein aus Glauben ohne des Gesetzes Werke".

⁸⁾ T.a.p.

⁹⁾ A.w. S. 189: "Die da eine moderne Weltanschauung haben, sollen leben, als hätten sie keine".

¹⁰⁾ H. Berkhof, **Christologie en Christus-prediking**, art. in **Ned. Theol. Tijdschrift**, 21ste jaargang 1967, blz. 377: "Door de hermeneutische kijker van de existentialistische werkelijkheidsbeleving krijgt men niet veel meer te zien dan wat men in de dogmatiek Jezus' profetische ambt noemt". Een leuk beeld!

¹¹⁾ K. Schilder, **Wat is de hemel?**, 1935, blz. 207: de Openbaring van Johannes bijna voortdurend beeldspraak. Zie ook blz. 91.

¹²⁾ C. van der Waal, **Oudtestamentische priesterlijke motieven in de Apocalyps**, 1956. Het boek van Van der Waal kreeg bij het verschijnen in onze kring niet de aandacht die het verdiende.

Ik gebruikte het met vrucht deze winter voor een Bijbelkring over Openbaring. De aan de orde gestelde oudtestamentische motieven zijn echter niet voldoende uitgewerkt.

¹³⁾ Zie voor het debat over het antropomorfe spreken Gods: G. Visee, **Over het „anthropomorfe spreken Gods in de Heilige Schrift**, art. in **Reformatie**, 28ste jaarg., 1952 en J. Kamphuis, **Katholieke vastheid**, 1955. Mijn bijdrage: in **Petah-jah**, no. 7/8, 1955.

BOEKBESPREKING

Zondag en Zondagsarbeid, Kampen 1967, f 1.75

Onder bovenstaande titel verscheen een geschriftje, dat nader aangeduid wordt als: Publicatie van de Generale Synode der Gereformeerde Kerken. Ter precisering zouden wij er achter willen zetten: (syn.).

In dit geschriftje, waarvan de auteurs drs. G. H. Homan en ds. P. Visser zijn, wordt een rapport op gemakkelijk leesbare wijze weergegeven, dat op de generale synode van Middelburg 1965/66 voor advies diende inzake de principiële betekenis van de zondag, met name met betrekking tot de zondagsarbeid, zulks naar aanleiding van een verzoek van het Christelijk Nationaal Vakverbond.

Dit geschriftje is inderdaad makkelijk leesbaar. Dat wil nog niet altijd zeggen, dat het ook makkelijk is te begrijpen. Er komen verscheidene uitspraken in voor, waar wij ons tenvolle mee kunnen verenigen. Bijv. dat de sabbat geen scheppingsordinantie is, maar als teken van het verbond aan Israël gegeven, dat de zondag geen verplaatste sabbat is, dat de duidelijke taal der Heilige Schrift ons tot geen andere gedachte brengen mag dan dat het menselijk rusten op de sabbat gegrond is op een werkelijk rusten Gods na de schepping.

Daar staat echter wel iets anders tegenover. Vooreerst zeggen de auteurs wel, dat zij hun uitgangspunt hebben genomen in het belijden der Kerk, in zondag 38, Heid. Kat., maar ik vind dat dan maar zwakjes doorgetrokken. Wel lees ik op blz. 33 van de zondag: "Op die dag komt de gemeente samen in de ontmoeting met de levende Heer rondom Woord en sacrament." Dat is wel makkelijk leesbaar, maar nog niet zo verstaanbaar. Wat is dat voor een ontmoeting **rondom** Woord en sacrament? Dienen Woord en sacrament alleen maar als plaatsbepaling? Dan vind ik de katechismus, al moge die dan ouderwets van taal zijn, duidelijker en krachtiger. Vgl. ook wat de katechismus van de sacramenten zegt in zondag 25. Voorts lees ik op diezelfde blz.: "Ieder, die uit eigen wil of noodzaak, niet deelneemt aan deze gezamenlijke ontmoeting der gemeente met haar Heer, komt geïsoleerd te staan van de gemeenschap der gemeente." Alleen van de gemeenschap der gemeente, ook niet van de Heer, ook dan niet als hij uit eigen wil niet deelneemt?

Hiermee hangt iets anders samen. De auteurs zeggen wel terecht, dat de sabbat teken is van het verbond Gods met zijn volk Israël, met zijn Kerk dus. Maar dan vinden we op blz. 11: "De sabbat was echter ook een geschenk aan de mens als kind van God, in welk geschenk de slaven en dieren delen." Hoe moet dit verstaan worden? Heeft soms de sabbat tweerlei zin? Wil de sabbat, naast het zijn van teken des verbonds, ook meer in het algemeen dienen tot geven van rust, van recreatie? Daar komt bij dat nogal graag gesproken wordt van 'het mens-voor-God-zijn'.

Wat zou daar mee bedoeld zijn? Is dat wat anders dan kind des verbonds zijn? In verband met dit mens-voor-God-zijn wordt op blz. 11 gezegd, dat adem scheppen meer is dan lichamelijke rust. "Het is een lichamenlijk en geestelijk tot zichzelf komen en zich daarin herkennen als naar Gods beeld geschapen." Hoe moeten we ons dit voorstellen? Kan soms de mens alleen door adem te scheppen zich erkennen als naar Gods beeld geschapen? Is daar niet beslist voor nodig zich te stellen onder de prediking van het evangelie van Christus? De auteurs hebben immers ook met nadruk betoogd, dat de sabbat als schaduw is overgegaan in de werkelijkheid en dat die werkelijkheid niet de zondag, maar **Christus** is, blz. 28.

Al met al vind ik het nog niet zo'n geslaagd geschrift om de gemeente voorlichting te geven inzake de principiële betekenis van de zondag.

De uitvoering van het boekje is voortreffelijk.

H. Venema

TE BERDE

Israël en de situatie in het Midden-Oosten blijft de gemoederen bezig houden. De ontwikkeling der geesten is echter niet in alle opzichten gunstig voor Israël. Er is zich een front aan het vormen om Israël te bewegen alle voordelen maar op te geven en zich weer in de worgende greep te begeven van voor het gewapende conflict.

Een symptoom daarvan is b.v. het plan van Tito. Hij beoogt terugtrekking van Israëls troepen naar de grenzen van voor het conflict. In ruil daarvoor zou er dan een internationale garantie moeten komen van Israëls grenzen.

Het plan wil dus de situatie van weleer herstellen. Immers voor die tijd werden de grenzen van Israël ook gegarandeerd. Wat die garantie waard was, is intussen wel gebleken. In feite kunnen de Arabische staten doorgaan op dezelfde voet. Over vrije vaart door de golf van Akaba en het Suezkanaal wordt maar niet gesproken.

Erger is dat een blad als Trouw dit een redelijk plan vindt. In een hoofdartikel van 10 augustus j.l. bepleit dit blad een bijdrage van Israël tot welslagen van Tito's plan (!). Die bijdrage zou moeten bestaan in de verklaring bereid te zijn alle veroverde gebieden inclusief Jeruzalem, maar op te geven.

Een symptoom ook van de ongunstige ontwikkeling der geesten is het feit dat de resolutie Pakistan in de algeme vergadering van de V.N., waarin Israël om de annexatie van Jeruzalem werd veroordeeld aangenomen is zonder één stem tegen. Helaas ook de stem van Nederland niet. Om

Amelink

welke duistere redenen Nederland niet de moed heeft gehad tegen te stemmen is me niet bekend. Maar het moeten wel duistere redenen geweest zijn.

Het moderamen van het Interkerkelijk Contact-Israël heeft zich daarover uitgelaten. Het moderamen stelt dat Jeruzalem vóór alles een Joodse stad moet heten. In een brief aan de ministerraad.

De uitlating had overigens nog wel duidelijker kunnen zijn. Het moderamen zegt "Jeruzalem aan de Joden ontnemen, moet derhalve onmenselijk heten". Men kan natuurlijk, als men op dit vlak redeneert, eveneens zeggen: "Jeruzalem aan de Mohammedanen ontnemen is onmenselijk". Het gaat er immers niet over wat menselijk en onmenselijk is maar of men bereid is te erkennen dat Israël het volk van God is en dat Gods roeping en verkiezing onberouwelijk zijn. En het land en het volk en de stad behoren bij elkaar in de beloften Gods.

Er is voor de volkeren, ook voor de Arabische volkeren, alleen maar toekomst in het erkennen van Israëls eerstgeboorterecht. Eerstgeboorterecht ook op Jeruzalem. Dat recht is niet gegrond in de politieke situatie, ook niet gegrond op de verovering, het is alleen gegrond in het handelen van God met dit volk.

Het is te hopen dat van de kant van de christenen onder de leden van de Staten Generaal bij de behandeling van de begroting van buitenlandse zaken gevraagd zal worden aan de regering waarom er in de algemene vergadering van de V.N. niet anders gestemd is. We hebben wel recht om dit te weten. Er waren grote bedrijven die aan de pro-Israël-actie niet mee wilden doen uit vrees voor de handelsbetrekkingen met de Arabische Staten. Heeft deze vrees in de stembepaling van Nederland ook meegespeeld?

Het gaat niet aan om met zogenaamde genuanceerde redelijk politieke overwegingen deze zaak te willen beoordelen. In elk redelijk oordeel zal juist de geheel enige positie van Israël onder de volkeren erkend dienen te worden. In die richting is er ook alleen een blijvende oplossing mogelijk voor de verhouding tussen Israël en de wereld.

INGEZONDEN

Voor de keus

A. 1. Ieder is er nu wel van overtuigd, dat onze kerken voor een scheuring staan. Niemand wenst dit; niemand stuurt op een schisma aan. Toch kan elk meelevend kerklid aanvoelen, dat, naar de mens gesproken, een breuk niet meer te vermijden is.

In deze situatie is het gevaar groot onberaden stappen te doen. Om oplossingen te forceren. Eveneens is er duidelijk een tendens naar het spelen van struisvogelpolitiek. Sommigen willen er niet aan denken, dat de vrijgemaakte kerken uiteen kunnen vallen, maar vooral willen sommigen vermijden om nu reeds te peinzen over een beleid voor de toekomst.

Stel, dat er onverhoopt een scheuring komt, hoe moeten we dan verder? De bedoeling van dit artikel is om tot vooruitdenken aan te sporen, het meedenken aan oplossingen te bevorderen en zo mogelijk juist daardoor de schade zoveel mogelijk te beperken.

Kerkleden, die weigeren vooruit te denken, geraken zeer gemakkelijk in paniek, doen wanhoopsdaden, wanneer zij plotseling voor de keus komen te staan. Dit is in de kerkgeschiedenis maar al te vaak gebeleden. Ik hoop daarom, dat de lezer zeer kritisch mee wil denken en vooral betere oplossingen wil voorstellen. nu er nog tijd is om te overwegen.

A. 2. De situatie ± juli 1967

„Wij lezen van scheuringen of worden er plaatselijk reeds mee geconfronteerd. Alles voltrekt zich de laatste maanden in een tempo dat menig-een doet vragen: Moet het nu zò? Het ene wee is nauwelijks gekomen, of het andere kondigt zich reeds aan. Hadden de breuken tot voor kort een actieradius, die men nog enigermate voor beperkt kon houden - ook daaraan is thans een eind gekomen door het schisma te **Kampen**. Wordt deze breuk niet geheeld en blijven de aan de Theologische Hogeschool verbonden docenten verschillend kiezen in dit conflict dan zal een ingrijpen van het curatorium en mogelijk ook van de huidige synode onvermijdelijk zijn.

Het is niet moeilijk in te zien, hoe dan het plaatselijk schisma te Kampen kan uitlopen op een algemeen-landelijke breuk in de gereformeerde kerken.” aldus Dr. J. Douma in het Geref. Gez. van 20/7/67.

Ik meen, dat op deze manier nooit een breuk mag ontstaan, maar ik vrees wel, dat een scheuring zo zal beginnen.

Is het wel zò, dat de volledige redactie en alle medewerkers van „De Reformatie” oprecht menen dat de kenmerken van de ware kerk in Kampen en elders ontbreken en de kenmerken van de valse kerk zich daar zijn gaan vertonen? Laten we hun bedoelingen serieus nemen, maar ieders leer en daden toetsen aan Schrift en confessie.

A. 3. De oorzaken van het conflict

Tot 1962 was elk meelevend kerklid zich bewust, dat er verschil van mening was over de leer omtrent de kerk (zondag 21 en Ned. Gel. Bel. art. 27 - 32) Ds. Brands heeft via „Opbouw” november 1962, duidelijk beschreven, dat deze verschillen er reeds waren vanaf 1944. Sommige vrijgemaakten hebben weloverwogen geweigerd de „Acte van Vrijmaking” te ondertekenen. Op het „Amersfoorts Congres” in 1947 bleek duidelijk verschil van inzicht. De periodieken „Contact” ±1949 en „Opbouw” ±1955 zijn niet om niets ontstaan. Zo zou nog veel meer te noemen zijn. Maar ook dan doemt het centrale probleem op: Wat is de kerk en waar liggen haar grenzen?

A. 4. Camouflage

Dit kernprobleem in onze kerken is dikwijls genegeerd en na 1960 veelal gecamoufleerd door polemieken over kerkrecht, de belijdenis, maar vooral over Beverwijk en Breda.

Evenals „De Reformatie” meen ik, dat zowel ds. Oosterhof als ds. Telder afwijken van de belijdenis. Ik vind dit eveneens een bedenkelijk verschijnsel. Het „Ondertekeningsformulier voor predikanten” dient elke ambtsdrager serieus te nemen. Dat is een zaak van goede trouw.

Maar veel „kerkelijke leiders” zijn met hardheid tegen Breda en Beverwijk opgetreden. Er is onnodige en misschien zelfs onherstelbare schade aangericht door te grote strengheid.

Schape zijn uiteen gedreven.

Het lichaam van Christus is gescheurd.

Bovendien wekken Prof. Kamphuis en velen met hem de indruk alsof de moeilijkheden pas met Breda en Beverwijk zijn begonnen. Alle verschillen in onze kerken worden onder dezelfde noemer gebracht: afwijking van de belijdenis; denk aan Breda en Beverwijk: kerken let op Uw zaak: het gaat om het al of niet gereformeerd zijn en tegen remonstrantisme, oecumenisme en vrijzinnigheid.

De afscheidingen, schorsingen en buitenspelplaatsingen zijn dan ook pertinent geen reformaties, maar scheuringen, omdat broeders en zusters die bij elkaar horen uiteengeslagen worden. De belijdenis spreekt niet over wettige kerken maar over ware en valse!

Wanneer Prof. Kamphuis en Dr. Douma niet over ware valse kerken durven te spreken in deze conflicten dan is reeds daardoor hun streven door de belijdenis veroordeeld.

B. Hoe nu verder?

Wat moeten kerkleden, die de dreigende scheuring ongeoorloofd of onnodig vinden nu doen?

1e. Allereerst de **wachtwoorden** uitwisselen: Spreken over geloof en gebed en daarnaar handelen; en niet minder voortdurend vooropstellen: „Een broeder onder broeders en zusters zijn, homogeen met allen, die willen buigen voor de Heilige Schrift en die zich aan elkaar verbonden weten door akkoorden t.a.v. de gereformeerde belijdenis en de kerkenorde” (Dr. J. Douma, Ref. 22-7-67).

We dienen deze wachtwoorden voortdurend te gebruiken in onze gesprekken en in onze artikelen. We moeten telkens weer duidelijk maken, dat onze basis gelijk is en de verschillen van ondergeschikte betekenis. Eén Heer, één geloof, één hoop, één doop. We geloven de Schrift en belijden wat is geschreven in de daarop gefundeerde 3 F. v. E.

2e. In elk gesprek en in elk artikel zich duidelijk opstellen. Niet vaag; geen slag om de arm houdend. Als voorbeeld wil ik noemen de zaak ds. J. van der Schaft. Hoeveel broeders hebben gezwegen of zich op de vlakte gehouden? Naar ik meen waren er slechts vier bezwaarschriften op de laatste synode. Hoeveel ellende zou voorkomen zijn als toen een golf van protest in onze kerken was opgegaan?

Ook meen ik te moeten wijzen op de „Open Brief”. Waarom staan daar zo weinig handtekeningen onder?

Slechts een zeer kleine groep kerkleden leidt en begeleidt de acties die onder ons gaande zijn. Waarom komt de middengroep niet in beweging? Zij vormen misschien wel 80% van de stemmen. Naar de mens gesproken beslissen zij op alle kerkelijke vergaderingen.

De middengroep beslist over scheuring of niet. Zij staan voor de keus. De anderen hebben reeds beslist.

Niet alleen duidelijkheid wordt gevraagd maar ook **vriendelijkheid**. Gelukkig vermindert het felle polemiseren. Het vliegen vangen ligt ons nog wel. Waarom gaan we niet zo correct mogelijk op de hoofdzaken in? Luisteren we wel broederlijk? Bestuderen we de hoofdargumenten van onze „tegenstanders”? Toetsen we deze aan Schrift en belijdenis?

C. Concrete situaties

De meesten van ons maken gelukkig nog deel uit van het kerkverband. Sommigen zijn er helaas reeds buiten geplaatst. Meestal vormen de bezwaarden plaatselijk een minderheid, soms de meerderheid. Hoe in deze verschillende situaties te handelen? Waar streven wij naar nu we voor de keus staan?

1. Binnen het kerkverband

Indien de bezwaarden in de meerderheid zijn in een plaatselijke gemeente wordt de minderheid door buitenstaanders duidelijk opgewekt

tot afscheiding of doleantie. Het is misschien wel gemakkelijk, maar tevens onchristelijk om te redeneren: Laat die lastposten dan maar gaan.

Integendeel, de sterken in de gemeente zullen de zwakken tegemoetkomend en broederlijk moeten behandelen. Twee mijl mee moeten gaan als er één gevraagd wordt.

Anderzijds heeft de meerderheid nog wel eens de neiging om zich niet uit te spreken over landelijke kwesties, zoals die rondom Ds. van der Schaft, Ds. van der Ziel en de „Open Brief”. De kerkeraad neemt dan geen besluit z.g. terwille van de rust in de gemeente. Persoonlijk ben ik van mening, dat dit een onjuiste houding is. De meerderheid kan rustig een beslissing nemen, onder voorwaarde, dat men dit besluit niet bindend oplegt aan de gewetens van de minderheid. Uiteraard is een beslissing van de kerkeraad bindend; ook voor de minderheid. Maar de minderheid kan zich vrijmaken van zo'n beslissing mits men aantoonde dat dit besluit onjuist geweest is. Vrijmaking naar art. 31 D.K.O. kan geschieden van één besluit ook van meerdere besluiten, maar dat breekt de plaatselijke samenleving niet op. De meerderheid van de kerkeraad **moet** zulke vrijmakingen accepteren.

Vormen de bezwaarden een minderheid dan moeten zij eveneens duidelijk en vriendelijk getuigen. Geen beslissingen van kerkelijke vergaderingen stilzijdend accepteren die tegen de Bijbel ingaan. Ik meen, b.v. dat ik mij moest vrijmaken van het synodale besluit tegen Ds. van der Schaft; eveneens van het besluit genomen tegen Ds. Schoep. Verder zullen de bezwaarden veel geduld moeten opbrengen en de gebreken van de kerk met liefde trachten te verbeteren.

Groepsacties dient men te vermijden. Eveneens roddel en kwade geruchten. Alle afscheiding of doleantie is uit den boze, zelfs al zou 20% van de andere kerken geschorst of uitgerangeerd worden. Zolang men niet durft te spreken van een valse kerk dient men zijn plaats in de gemeente te blijven innemen. Wel dient men het gesprek open te houden met broeders van een andere „kleur” in de gemeente. Alle groepsvorming is onbijbels. Tot zover mijn gedachten over de perspectieven binnen het kerkverband. Hoe moeten de broeders en zusters nu verder die voor de keus geplaatst werden.

2. Buiten het kerkverband?

De gemeenten, die uitgerangeerd zijn doen mijns inziens zeer verstandig om zo spoedig mogelijk contact met elkaar te zoeken om voorlopig een kerkverband te vormen. Deze gemeenten zullen het moeten kunnen opbrengen om:

a. niet in reactie te gaan leven tegen het vroegere kerkverband

b. de „bezwaarden onder de synodocratie” in hun strijd te steunen zonder hen van het front weg te halen.

Verder zullen deze gemeenten verstandig doen contact te zoeken zowel met het oude kerkverband als met andere gereformeerde kerken, zoals de kerkeraad rondom Ds. van der Ziel dit doet. Wat zou schoner zijn, dan een hereniging van allen, die buigen voor de Schrift en de daarop gefundeerde 3 F.v.E. in één kerkverband?

D. Besluit

Met Dr. J. Douma en Prof. J. Kamphuis ben ik van mening dat ieder van ons voor een keus komt te staan inzake het kerkverband. Tenzij er een wonder gebeurt. Tenzij broeders toch van plan zijn om samen te wonen op basis Schrift en confessie en de andere geschillen begraven.

Maar tussen „De Reformatie” en mij ligt er een principieel verschil inzake de leer omtrent de kerk. Redactie en medewerkers van „De Reformatie” vinden op dit moment afscheiding of doleantie of uitrangering beslist noodzakelijk willen de kerken gereformeerd blijven. De „Open Brief” is niet tolerabel, maar maakt schorsenswaardig. Daarentegen meen ik, dat de „Open Brief” in de hoofdlijnen wél juist is, maar al zou deze brief te veroordelen zijn, dan nog zijn de tegenwoordige doleanties in strijd met art. 27-29 van de Ned. Gel. Bel.

Afscheiding is alleen geoorloofd van een vals geworden kerk, van degenen, die niet van de kerk zijn. Slechts dan is afscheiding een ordinantie Gods.

INGEZONDEN

DE SCHEUR IN DE KERK TE AMSTELVEEN

Naar aanleiding van de berichtgeving in Opbouw d.d. 11 aug. 1967 over de scheuring in de kerk van Amstelveen, moge ik U verzoeken het volgende hierover op te nemen.

De berichtgeving wekt de indruk alsof drie ambtsdragers (ouderlingen) in Amstelveen een oproep tot de gemeentelieden hebben gedaan om zich los te maken van de ontrouwe ambtsdienst van de meerderheid van de kerkeraad.

Feit is echter, dat aan deze actie geen enkele ambtsdrager heeft deelgenomen of ook deelneemt. De kerkeraad heeft als geheel en unaniem deze actie veroordeeld.

De gang van zaken is deze geweest.

Een aantal gemeentelieden heeft zich met een bezwaarschrift d.d. 13 maart 1967 tot de kerkeraad gericht. De kerkeraad antwoordde hierop schriftelijk per 17 juni 1967 en vroeg om bespreking op 29 juni 1967. De bezwaarden reageerden met de mededeling schriftelijk te zullen antwoorden. Op 11 juli 1967 gaven vijf van de bezwaarden een schriftelijk antwoord. Dit antwoord lieten zij meteen vergezeld gaan van een oproep aan alle gemeentelieden tot onttrekking aan opzicht en tucht van de kerkeraad en tot herinstituering van de gemeente Gods alhier. Op zaterdagavond 15 juli 1967 hebben zij een gemeentevergadering belegd voor die gemeentelieden, die met hun actie instemden. Daar zijn 3 ambtsdragers verkozen, die de volgende zondagmorgen, 16 juli 1967, door de em.-predikant Ds J. van Raalte in een eigen samenkomst zijn bevestigd.

De kerkeraad heeft per schrijven van 13 juli 1967 er bij de gemeente ernstig op aangedrongen de oproep van de vijf broeders niet te volgen en hun actie als het aanrichten van een scheur in de gemeente van de Here Jezus Christus en daarom als een ernstige zonde veroordeeld.

B. J. F. Schoep.

DE REDACTIE ONTVING

- Verslag over de bibliotheek** van de T. H. School in de cursus 1966/67.
We vermelden dat inkomsten van het bibliotheekfonds stegen tot f 29.000.—.
De uitlening daalde. Het verslag spreekt van een dieptepunt. Er werden in het geheel maar 1353 boeken uitgeleend.
De assistent-conservator, de heer Meijer slaagde voor een examen, bestemd voor middelbaar personeel, werkzaam in wetenschappelijke bibliotheken.
- Jaarverslag 1966** van de Stichting Raad voor Gereformeerde Sociale arbeid, de Stichting Landelijk orgaan van de Gereformeerde Gezindte voor de bejaardenzorg.
Adres: Corn. Houtmanstraat 19, Utrecht.
- Artikel 37** der Nederlandse Geloofsbelijdenis getoetst aan de Heilige Schrift door H. W. Haring.
Een uitgave van het Comité tot verbreiding van de Waarheid der Schriften. Adres: Raephorststraat 20 b, Rotterdam-N. Prijs f 1,50.
De schrijver wil aantonen dat art. N.G.B. in strijd is met de H. Schrift, omdat in dat artikel geen onderscheid gemaakt wordt tussen opstanding der doden en opstanding uit de doden.
Volgens hem zullen bij de wederkomst niet alle doden tegelijk opstaan. Ook meent hij dat in art. 37 N.G.B. ten onrechte gezwegen wordt over de positie van Israël, juist in het licht van de eschatologie. Zijn conclusie is dat art. 37 deels onjuist en deels onvolledig is.

Vereniging van Gereformeerde Studenten „Hendrik de Cock”

Voor hen die in Groningen gaan studeren.

Wanneer U in september a.s. uw studie aan de R.U. te Groningen zult beginnen, komt U voor de vraag te staan of U zich bij een studentenvereniging zult aansluiten, en zo ja, bij welke.

De senaat van de v.g.s. „Hendrik de Cock” wil

U ter informatie het volgende meedelen: de vereniging stelt zich ten doel een positief-christelijk studentenleven te realiseren en gaat daarbij haar weg in dankbare gehoorzaamheid aan het Woord van God. De steun aan elkaar is de roeping tot christenstudent zijn in de academische wereld is hiervoor noodzakelijk.

Dat het studie-aspect (bijbelclubs, disputen, kringen etc.) dan ook van wezenlijk belang is voor het karakter van de vereniging zult U uit het voorafgaande kunnen begrijpen!

Denkt U echter niet dat de gezelligheid wordt veronachtzaamd: in het nieuwe societeitsgebouw kunt U zich na gedane arbeid aangenaam verpozen.

De vereniging bestaat uit ongeveer 110 leden. Hoewel voorheen het lidmaatschap der vereniging was gebonden aan het lid zijn van de gereformeerde kerk (vrijgemaakt), is thans dit eksklusieve criterium weggefallen. Door de gerezen moeilijkheden in de vrijgemaakte kerkelijke situatie was dit criterium toch al moeilijk hanteerbaar. Allen die werkelijk aan het doel willen meewerken zijn bij ons hartelijk welkom!

Voor aankomende eerstejaars is er een kennismakingstijd op voet van gelijkheid gedurende de eerste helft van de maand september.

Na afloop van de universitaire oriënteringsdag op woensdag 30 augustus kunt U, evt. met uw ouders, onder het genot van broodjes en koffie, vanaf 18 uur, nadere mondelinge inlichtingen verkrijgen op de societeit Herebinnensingel 35.

Voor schriftelijke inlichtingen en opgave voor de kennismakingstijd, kunt U zich wenden tot A. Oosterhoff, Vogelkersstr. 30, tel. 31527, te Groningen.

Wij hopen dat uw belangstelling voor deze kleine, bloeiende vereniging is gewekt en zien gaarne uw reacties tegemoet.

Voor hen die in Leiden gaan studeren

Tijdens de eerstejaarsdagen, 28 en 29 augustus 1967, bestaat voor U gelegenheid de lunch te gebruiken ten huize van mej. A. M. Wijker, Samuel de Zeehofje 13, Dousastraat 16, Leiden, waar U tevens nadere inlichtingen over de Vereniging van Gereformeerde Studenten te Leiden „Franciscus Gomarus” kunt verkrijgen.

Het Bestuur van bovengenoemde Vereniging hoopt U voor een eerste kennismaking te ontvangen op donderdag, 31 augustus 1967, des morgens om 10.00 uur, ten huize van de heer M. J. Ziedses des Plantes, Zoeterwoudsesingel 87, Leiden.

Namens het Bestuur,
Mej. A. M. Wijker, h.t. ab-actis.

KERKNIEUWS

Bedankt voor Orangeville (Can.): drs. J. Faber te Schiebroek-Hilligersberg-C; voor Enumatil: ds. R. Timmerman te Bunschoten-Spakenburg.

Quaestor Generale Synode. Als quaestor van de Generale Synode te Amersfoort-West treedt op br. H. van Donkelaar, Noordewierweg 199 te Amersfoort; gironr. 1276873 ten name van Penningmeester Generale Synode Geref. Kerk Amersfoort-West te Amersfoort.

Ds. P. P. Goossens heeft zich, i.v.m. zijn studieverlof, m.i.v. 2 aug. gevestigd te **Amersfoort**, Jan van der Heydenstraat 14, telef. (03490) 19633. Het postr.no. blijft onveranderd.

Het adres van de Kerk te **Schouwerzijl** blijft ongewijzigd (p/a Geref. Pastorie Schouwerzijl).

Comité Gelderse Ouderlingenconferentie

Vergadering op zaterdag 26 augustus 1967 in het gebouw van de C.J.M.V. van Kinsbergenstraat 5 te Apeldoorn.

Agenda

1. Opening v.m. 10.15
2. Notulen van de vorige vergadering
3. Financieel verslag van de penningmeester
4. Referaat van de Weleerw. Heer Ds. A. Geelhoed te Hasslt (Ov.)
Oorsprong, zin en praktijk van het Ouderlingenambt, met bespreking
5. Pauze tot ± 2 uur

6. Heropening

7. Referaat van de Weleerw. Heer Ds. J. F. Heij te Amersfoort

Dreigt er koerswijziging in onze kerken, met bespreking

8. Rondvraag

9. Sluiting, uiterlijk om 17 uur.

Namens het Comité

J. Hoogland, voorz.
D. v. d. Akker, secr.
A. Gerber, pennm.
M. van Eersel
A. Zwart.

Belangstellenden zijn natuurlijk van harte welkom!!

Kampen. Op de kerkeraadvergadering van 20 juli j.l. hield ds J. O. Mulder in verband met de „Open Brief” de volgende toespraak.

Het is U bekend dat er in de gemeente broeders en zusters zijn die bezwaren hebben tegen mijn ondertekening van de „Open Brief” en het wenselijk achten dat ik m'n handtekening daarvoor terugneem, liefst met belijdenis van schuld. Men is van oordeel dat die daad een belangrijke stap zou zijn in de richting van verzoening en herstel der eenheid.

Dat sommigen liefst die terugname zagen geschieden met belijdenis van schuld zal wel z'n oorzaak vinden in de gedachte dat die handtekening beschouwd moet worden als de oorzaak van de scheur welke in de kerk van Kampen getrokken werd. Een gedachte die ondersteund schijnt te worden door de woorden die br. R. Menninga sprak **tijdens m'n dankgebed na de preek** in de ochtenddienst van 27-11-1966: „U bent een open brief voor ons geworden. Ik neem de proef op de som. Was maar in Hattem gebleven, was maar synodaal gebleven.”

De opvatting dat de ondertekening van de „Open Brief” de oorzaak is van de kerkelijke scheur is echter een misverstand. En wel een misverstand dat voortvloeit uit onkunde ten aanzien van de situatie zoals die in onze kerk reeds een lange tijd bestond. Wanneer men op de hoogte was van wat wij reeds gedurende vier jaar in de kerkeraad ondervonden zou men zeker niet zo denken.

De broeders uit Vollenhove-Cadoelen, die zoals blijkt uit een ingekomen stuk, ook een verzoek tot mij richtten om de handtekening terug te nemen of indien zulks niet mogelijk zou zijn dan enige helderheid te verschaffen over enkele punten in het schrijven van de broeders Van Dijk en Gritter, ik herhaal: de broeders van Vollenhove schrijven anders. Ze spreken van spanningen die **vooral** ontstaan zijn na het verschijnen van de Open Brief en die geleid hebben tot een breuk. Maar ook zó is de situatie of de stand van zaken niet juist getekend. De Open Brief en m'n handtekening daaronder waren geen **oorzaak**, maar hoogstens **aanleiding** en dan niet daarvan dat de scheur **ontstond**, maar dat ze **zichtbaar** werd.

We behoeven elkaar en wie dan ook die bekend is met de feiten, niet duidelijk te maken dat als die Open Brief niet verschenen en door ondergetekende niet ondertekend was, er dan geen conflict zou gekomen zijn. Want dat was er in feite reeds voordien. Hoe lang had de kerkeraad al te doen met een verzet in de gemeente dat aangevuurd werd vanuit en door de Gesprekskring en dat zich richtte tegen de **prediking**.

Toen, om een voorbeeld te noemen, ondergetekende op zondag 30 okt. j.l. preekte over de verantwoording van Petrus tegenover de broeders uit de besnijdenis over zijn wedervaren te Caesarea en zijn eten met de heidenen sprak een vooraanstaand lid van de Gesprekskring tot een ander, en wel zo luid dat de omstanders op de Broederweg het duidelijk horen konden: „Nog één zo'n preek en dan ben ik voor het laatst in de kerk geweest”. Een profetie die vier weken later in vervulling ging, nl. op 27 nov., na de bewuste preek over Gal. 2 : 11-14.

En bekend is hun gezegde: „We zijn al die jaren lang getreiterd” (nl. in de prediking).

M.a.w. het been deed al lang zeer, maar dat nam tenslotte zo'n vorm aan dat men het niet langer meer nam, met als gevolg dat verscheidene leden van de gesprekskring bij ondergetekende niet meer ter kerk kwamen.

„Aanleiding” was de Open Brief. Maar die Open Brief (die al 5 à 6 weken bestond en waarover nog met geen woord gerept was) zou daartoe geen aanleiding gegeven hebben, indien niet 3 dagen tevoren door ds. Zemel daarover gesproken was in een openbare vergadering in het kerkelijk gebouw op verzoek van de gesprekskring, onder de titel (als ik me niet vergis): „Zie om naar Sion”. En als ds. Zemel die brief niet op een bepaalde, en uit de Overijsselse kerkbode bekende, wijze had uitgelegd.

En toen op de 27e nov. daarna de preek over Gal. 2 : 11-14 gehouden werd heeft br. Menninga met oren gescherpt door de voorlichting van een niet ondertekenaar, ds. Zemel, zodanig verband gezien tussen die preek en de Open Brief dat hij tot zijn bekende uitspraak kwam: U bent een open brief voor ons geworden.

Was er verband tussen die Open Brief en de preek?

Dat is maar hoe U dat neemt. Ik kan gerust zeggen dat ook als die Open Brief er niet geweest was, de preek over Gal. 2 : 11-14 **precies** zo gehouden was. De preek was het sluitstuk van een serie.

Zo gezien geen enkel verband dus.

Maar in werkelijkheid bleek de wondeplek, waarbij de Open Brief de vinger legt en de plek die door de prediking blijkbaar gevoelig geraakt werd dezelfde te zijn. Een bewijs dat ook in en rondom de Open Brief het evangelie in geding is en de prediking.

Natuurlijk ontkent men dit laatste. Men heeft getracht dat te camoufleren en is een rookgordijn gaan leggen over het verzet tegen de **prediking** door, toen de kritiek op de preek van 27 nov. j.l. onhoudbaar bleek, **nu** de Open Brief, maar op de bekende wijze uitgelegd, te gebruiken als een stok om de hond te slaan. Al was het „helaas” niet de hond die men bedoelde, nl. mijn geachte collega ds. Visee.

Welk een hetze er gevoerd is tegen de Open Brief en z'n ondertekenaars behoef ik U niet te zeggen. Door er een uitleg aan te geven, met de inhoud en de bedoeling volkomen in strijd, is het gelukt een dergelijke verwarring te stichten dat velen daardoor zijn gaan geloven dat de ondertekenaars het tafellaken met broeders hebben doorgesneden en de belijdenis hebben losgelaten, ja, de kerken linea recta naar „de wereldkerk” tussen aanhalingstekens willen voeren.

Wie **echt** het tafellaken met broeders in Kampen hebben doorgesneden is intussen wel duidelijk geworden.

De hetze heeft echter haar werk gedaan. En de hetzers is het gelukt om de aandacht van de gevaren, die in de Open Brief signaleerd worden, af te leiden en zo de Open Brief van z'n effect te beroven.

Met als gevolg dat nu de ondertekenaars gevaarlijke mensen heten. Zelfs valse profeten, wolven in schaapsvacht, kwade herders, dieven, vreemden, wier stem de schapen niet kennen, geveinsden.

Beschuldigingen die in geen verhouding staan tot de dingen die eventueel op de Open Brief aan te merken zouden zijn.

Dat er reacties zouden komen, dat was te verwachten. Maar **zulke?** Neen! Geen reacties van zulke voor dienaren des Woords diep-beledigende inhoud.

Men had het in de dagen van de apostel Paulus eens moeten wagen in de christelijke kerk om zonder ook maar met de persoon in kwestie gesproken te hebben en zonder ook maar een poging ondernomen te hebben om met de Schrift in de hand z'n beschuldigingen te **bewijzen**, dienaren van het evangelie, die niet anders deden dan met hoeveel gebreken ook, de gemeente bouwen op het enige fundament dat gelegd is, voor de ganse wereld aan de kaak te stellen als wolven in schaapskleren, kwade herders, dieven.

Wat was de apostel vertoorned op de gemeente van Corinthe toen een lid dier gemeente hem ongestraft beledigde. Natuurlijk niet om z'n persoon, maar om het evangelie. Leest U de tweede brief aan de Corinthiërs maar.

En nu is een dienaar des Woords geen apostel, geen fundamentlegger, maar wel iemand die op dat fundament bouwt als evangeliedienaar.

Tegenwoordig is het evenwel in de christelijke kerk mogelijk, dat dienaren des Woords, zonder dat men iets dat op de Schrift en de belijdenis gefundeerd is, heeft kunnen aanvoeren — terwijl men **weet** dat men **liegt** — openlijk, en dat niet alleen in de kerkelijke pers, aan de kaak gesteld worden als... nu ja, U weet wel. Zonder dat ze bij hun kerkeraden onder suspicie staan.

Zegt dat laatste de goedwillenden dan niets?

Ik sta toch niet onder toezicht van de kerkelijke pers, maar van U? En of een dienaar des Woords onder suspicie staat, staat aan het oordeel van de kerkeraad.

En de goedwillenden moeten heus niet denken dat met die handtekening terugnemen het struikelblok wordt weggenomen. Want de benen, die zeer waren gaan doen, blijven zeer doen. Tenzij we anders gaan preken. Want de **prediking** is het struikelblok. Die was en is de ergernis. Die deed op 27 nov. j.l. die broeders en zusters het kerkgebouw verlaten.

En anders gaan preken? Geen denken aan! We wensen niemand anders te prediken dan Jezus Christus en die gekruisigd. En het geloof in Hem alleen en dat alleen. Het geloof dat werkzaam is in de liefde.

Maar afgedacht van dit alles: De Open Brief terug nemen, het zou alleen maar mogelijk zijn met **behoud van gevoelens**. En nu is het mogelijk dat broeders, die door de terreur der critici in moeite geraken daarmee gebaat zijn. Maar ik geloof dat ik me zou schuldig maken aan dezelfde zonde als de apostel Petrus, die om geen moeilijkheden te krijgen met de Jacobianen en om hun de wind uit de zeilen te nemen, niet langer met de heidenen at te Antiochië. Uiteraard met behoud van gevoelens. Een zonde waarover hij door de apostel Paulus openlijk bestraft werd. Ernstig bestraft. En die door hem huichelarij genoemd werd. En om de lieve vrede zou ik me aan hetzelfde kwaad schuldig maken?

Er is maar één reden aan te voeren om de handtekening terug te nemen, nl. als de Open Brief zou ingaan tegen de Schrift en de daarop gegronde belijdenis. En nu is wel gezegd dat het geval is, maar het bewijs is men tot hertoe schuldig gebleven.

De brief heeft z'n werk gedaan.

Men heeft hem mishandeld. Hij is ook behandeld. Door de Part. Synode van Noord-Holland, die evenals de classis Schiedam officieel uitsprak dat er niets in stond in strijd met de Schrift en de belijdenis.

Om deze Open Brief is een dienaar des Woords geschorst, die nooit anders deed dan Jezus Christus prediken. Ds. Brands van Oegstgeest. De tweede maal in z'n ambtelijke loopbaan. Terwijl ds. Schoep tegen alle recht en orde in door een Generale Synode smadelijk werd heengezonden. Zonder dat de enigheid des geloofs of enig stuk der leer in geding was. En nu dit alles geschied is de handtekening terugnemen?

Daar dien ik ook de kerken van Noord-Holland niet mee, noch die van het ressort Schiedam, noch de beide predikanten.

En laat het de goedwillenden die met U mij kennen genoeg zijn te weten dat ondergetekende niet onder suspicie of verdenking van zijn kerkeraad staat, tenzij het bewezen is dat de Open Brief tegen Schrift en belijdenis ingaat.

Redactieleden:
Ds. H. AMELINK, Dr. J. BOSCH,
P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Drs.
J. G. VAN OORD, Dr. P. G. SMELIK,
Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

Ds. H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg,
Slotlaan 220, Zeist. Telef. 03404-12452

Abonnementenprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.
Advertentieprijs 20 ct. per mm
Familieberichten 15 ct. per mm

Ik ben blij dat niemand uwer op grond van de handtekening verdenking is gaan koesteren tegen mij en dat U met verontwaardiging verworpen hebt de beschuldiging van kwaad herderschap en van een wolf in schaapskleren te zijn. En dat U aan de aanklager — de valse aanklager — de eis gesteld hebt om z'n beschuldiging uit de **Schrift** te **bewijzen**.

Want door aan deze aanklager deze eis een en andermaal te stellen bleef U trouw aan de waarheid dat de Heilige Schrift de enige regel des geloofs is. En dat niet alleen, maar U bleef daarmee ook in de lijn van de Dordtse Synode, die haar leden een eed deed zweren dat ze zich bij de beoordeling van de Remonstranten en hun leer, niet aan enige menselijke geschriften, maar alleen aan het Woord Gods zouden houden als de enige regel des geloofs.

En ik weet dat ik geheel in uw geest handel wanneer ik verklaar dat ik alleen dan mijn handtekening terugneem, wanneer mij **uit de Schrift en de daarop gegronde belijdenis** bewezen wordt, dat mijn ondertekening van de Open Brief daarmee in strijd is. Als dat zou geschieden is de zaak voor mij uitgemaakt. Dan herroep ik m'n ondertekening — en van harte.

J. O. Mulder.

ADRESSEN

Ds. A. W. Boxmann, tel. (08380) 11982.

Rev. D. de Jong m.i.v. 18 augustus: 12331 St. Albert Trail, Edmonton, Alta, Canada.

BINNENKORT VERSCHIJNT:

„RONDOM DE OPEN BRIEF”

Artikelen, reacties en besluiten n.a.v. de Open Brief, samengesteld door
Ton Bolland.

In deze brandend actuele brochure zijn de belangrijkste artikelen en besluiten betreffende de Open Brief samengebracht.

Inhoud:

- ★ De Open Brief,
- ★ De artikelen en Open antwoord-brief uit de Reformatie van Dr. C. Trimp,
- ★ De artikelen uit de Noord-Hollandse kerkbode van ds. G. Janssen,
- ★ De rede „De Open brief en de eenheid der gemeente” van prof. J. Kamphuis,
- ★ De voorstellen en besluiten van de Generale Synode m.b.t. ds. B. J. F. Schoep,
- ★ Verweerschrift van ds. B. J. F. Schoep,
- ★ De besluiten van de Particuliere Synode van Noord-Holland en de brief van deze p.s. aan de Generale Synode.

Omvang 112 pagina's.

Prijs f 4,50

Bestellingen telefonisch of schriftelijk aan: Theologische boekhandel & antiquariaat TON BOLLAND, Dwarsbleekstraat 1, Vlaardingen, tel. 010-348545, (na november winkel: Hoogstraat 40) of door storting van f 4,90 (f 4,50 + f 0,40 porto) op giro 129206 met vermelding brochure.